

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-04>

УДК 341.171

М. М. ВОРОНОВ

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного і муніципального права

E-mail: markvoronov@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6361-0370>

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

І. В. ВОРОНОВА

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

E-mail: i.voronova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6206-7281>

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

ПРОБЛЕМАТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

АНОТАЦІЯ. Вступ. У статті розглядаються найважливіші аспекти проблематики конституційного права ЄС, а саме природа європейського конституціоналізму, європейські цінності та ідентичність, співвідношення оптимальної європейської моделі і глобального управління. Автор обґрунтовує думку про те, що вперше в процесі євроінтеграції сьогодні можна помітити розбіжність між «матеріальною» та «юридичною» Конституцією. Тому видається слушною позиція щодо можливості перегляду договорів, які складають нинішню Конституцію Європи. Міждисциплінарне та інституціоналізоване дослідження серед науковців щодо актуальних питань конституційного права ЄС, зокрема, сучасного стану європейського конституційного процесу, його можливої еволюції та потенційного застосування до глобального управління може сприяти тому, щоб поточні дебати щодо майбутнього ЄС та міжнародних відносин стали більш ефективними. Хоча сьогодні європейський конституційний процес має певні вади, ЄС, тим не менш, зумів легітимізувати себе через підтвердження ідентичності, яка синтезує демократичні цінності та громадянський статус для європейців.

Короткий зміст основних результатів дослідження. Конституційна модель для Європи повинна враховувати демократичні ідеали та конституційні культури, що існують в ЄС, вивчаючи як взаємозв'язок між різноманітними традиціями та ідентичністю, так і можливості інтеграції існуючих політичних інтересів в спільні інтереси європейських суб'єктів, як проблеми, що пов'язані з питанням про те, як має бути визначений і розподілений суверенітет. Європейська Конституція має стати першою моделлю конституційного плюралізму. Кінцевою метою європейського конституційного процесу є створення нової моделі наднаціональної демократії, яка має бути заснована на прогресивному формуванні єдиного демосу. Вважаємо, що це не лише питання управління, яке саме по собі може бути автократичним або демократичним *suigeneris*, але це є питанням про поширення демократії за межі національної держави (злиття нації з державою). Отже, завершення процесу демократизації ЄС означатиме історичний кінець націоналізму (ідеології національної держави), «природного» політичного поділу Європи на національні держави та початок наднаціонального курсу європейської історії. Основоположні цінності європейської цивілізації, такі як політичні ідеології (лібералізм, демократія, соціалізм і націоналізм), спосіб виробництва (капіталізм), інтелектуальні та моральні парадигми (філософія, наука, громадянські та соціальні права), вперше були випробувані в історії в Європі, а звідси експортовані на планетарний масштаб, поступово перетворюючись на універсальну модель поведінки. Вони стали конститутивними цінностями ідентичності сучасної людини. Саме в цьому полягає непереборна сила європейського магніту. Цінності, які започатковані в Європі, сьогодні є спільним надбанням людства та є загально визнаним стандартом для вимірювання ступеня культурного, політичного та морального розвитку народу. Цінності визначені історично, тобто вони вписані в історію, що робить їх поступово осмисленими та конкретно досяжними час від часу. Європейська революція має стати увінчанням і завершенням демократичної революції. Європейська революція мала б привести до глобального переосмислення системи категорій, за допомогою яких уявляється світ і стан прав людини. Здається, центральна проблема нашого часу вже не

пов'язана лише з питанням досягнення вищого ступеня свободи, рівності чи соціальної справедливості, на нашу думку, сьогодні актуальною є проблема організації мирних і конституційних відносин між націями та державами. Якщо прийняти точку зору, що історична новизна нашого часу збігається з питанням політичної інтеграції людства, тоді видається логічною теза про те, що європейський конституційний процес має велике значення для решти світу.

Висновок. Обґрунтовано висновок про те, що ключова причина існування ЄС полягає не в захисті певної культурної, расової чи релігійної ідентичності, а в специфічному ефективному методі вирішення конфліктів між державами. Що стосується концепції європейської ідентичності, то помилково вважається, що вона не є чітко визначеною або що вона ідентифікується сумою національних ідентичностей. Національні ідентичності є продуктом національних ідеологій, а епоха націоналізмів була лише короткою перервою в європейській історії. Його коріння на поверхні, а європейська єдність, навпаки, має дуже глибокі коріння. Розширення та поглиблення НАТО, керівним ядром якої є G7, на основі принципу умовності щодо демократичного конституціоналізму, спроможності управління та економічної трансформації, призведе таким чином до розширення на планетарному рівні орбіти демократичного правління та надасть можливість запобігти формуванню антагоністичної системи, якою була радянська. Простий союз націоналізмів насправді не може бути тривалим чи ефективним, оскільки його природа є антагоністичною та конфронтаційною. Навпаки, Атлантична система продовжуватиме проявляти до решти світу непереборну силу привабливості лише тому, що цінності, на яких вона заснована, стали універсальними. Саме подолання націоналізму в місці його історичного народження дає можливість ЄС та НАТО керувати процесом політичної інтеграції людства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: європейське право, конституційне право ЄС, конституційний європейський процес, європейські цінності, європейська ідентичність.

Як цитувати: Воронов М. М., Воронова І. В. Проблематика конституційного права Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право»*. 2022. Вип. 34. С. 37-46. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-04>

In cites: Voronov M. M., Voronova I. V. (2022). Problems of constitutional law of the European Union. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law»*, (34), P. 37-46. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-04> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Сьогодні Європа переживає критичний період в процесі більш тіснішого об'єднання. Війна в Україні та зростання внутрішніх відцентрових сил поставили європейські народи перед важким вибором. Фактичне створення спільного дефіциту та фінансового боргу, непряма військова участь у війні поблизу її кордонів, заклик до створення спільної оборони, фінансові зобов'язання щодо відновлення України після війни, пошук нових підходів в політиці вирішення проблеми нелегальної імміграції, прагнення Європейського парламенту відновити баланс між процесом прийняття рішень і Радою ЄС створюють серйозні виклики для виживання ЄС.

Вперше в процесі євроінтеграції сьогодні можна помітити розбіжність між «матеріальною» та «юридичною» Конституцією. Тому видається слушною позиція щодо можливості перегляду договорів, які складають нинішню Конституцію Європи. Міждисциплінарне та інституціоналізоване дослідження серед науковців щодо актуальних питань конституційного права ЄС, зокрема, сучасного стану європейського конституційного процесу, його можливої еволюції та потенційного застосування до глобального

управління може сприяти тому, щоб поточні дебати щодо майбутнього ЄС та міжнародних відносин стали більш ефективними. Хоча сьогодні європейський конституційний процес має певні вади, ЄС, тим не менш, зумів легітимізувати себе через підтвердження ідентичності, яка синтезує демократичні цінності та громадянський статус для європейців.

Зазначимо, що 7 лютого 2019 року Верховна Рада України внесла зміни до Конституції України, проголосивши курс на європейську інтеграцію. Згідно з Програмою діяльності Уряду України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 471, європейська інтеграція є дороговказом розвитку країни і, відповідно, одним із довгострокових пріоритетів діяльності Уряду [1]. Серед завдань на шляху до Європи в Програмі діяльності Уряду названо поглиблення розуміння українським суспільством європейських цінностей, змісту європейської інтеграції України, сприяння ширшому залученню України до програм та агентств ЄС, налагодження урядово-парламентської взаємодії щодо наближення законодавства

України до права ЄС відповідно зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію.

Реалізація принципів та завдань політичного, економічного, правового, соціального та культурного розвитку, закладених в Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, є рушієм стабілізації у кризовий період та наскрізним завданням реформування країни, визначатиме зміст та напрям внутрішніх секторальних реформ. Верховна Рада України, Президент України, органи виконавчої влади націлені на те, щоб громадяни України відчули євроінтеграційні зміни у повсякденному житті. Законодавство, ухвалене на засадах європейського регулювання, має бути належним чином імplementоване на рівні базових прав кожного громадянина. Конституційні зміни разом з Угодою про асоціацію з ЄС та суспільним запитом на європейську інтеграцію створює необхідність кращого розуміння інституційної будови ЄС, його правової системи та європейського врядування.

23 червня 2022 року, лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Тобто процес європейської інтеграції України набув двосторонній характер. Досягнення Україною своїх євроінтеграційних планів з необхідністю включає в себе гармонізацію національного законодавства із законодавством ЄС, а відтак потребує глибокого доктринального розуміння сутнісних рис, змістовного наповнення і системно-структурної організації права цієї наддержавної організації, сучасного стану та динаміки розвитку основних його галузей та інститутів. При цьому важливо не тільки констатувати наявність тих чи інших характеристик самої системи права ЄС (чи, як якого часто називають у доктрині європейського права), але й порівняти цю систему з вітчизняною як загалом, так і за окремими галузями та інститутами [2, с. 35].

Крім того, Україна має особливий інтерес у вивченні конституційного права ЄС, враховуючи поточні спроби конституційної реформи в Україні щодо децентралізації, удосконалення системи правосуддя, гарантування прав і свобод громадян. У цьому контексті, конституційне право ЄС, європейські моделі побудови інституційної системи, системи відправлення правосуддя та забезпечення прав громадян, загалом, європейський досвід реформування

конституційного ладу, можуть бути корисними для українських реформ.

Стан дослідження. Слід зазначити, що деякі аспекти феномену конституційного права ЄС були проаналізовані в статті «Конституційне право як провідна галузь права Європейського Союзу: концептуальний підхід» [2, с. 35-36]. Водночас потребують подальшого дослідження важливі складові конституційного права ЄС, а саме природа європейського конституціоналізму, європейські цінності та ідентичність, співвідношення оптимальної європейської моделі і глобального управління.

Виклад основного матеріалу. Нинішній Європейський Союз не є реальною державою. Фактично це зародкова форма держави, процес створення такої держави є складним, тому що має місце побудова нової держави на території, яка вже охоплена багатьма державами. Той факт, що ЄС залежить не від існування єдиного європейського народу, а від множини народів, які добровільно віддали частину своїх суверенних повноважень спільним законодавчим, виконавчим і судовим інституціям [3, с.16]. ЄС як демократія в стадії становлення, установча влада в динаміці. Фактично процес демократизації інституцій ЄС спромігся встановити горизонтальні відносини між громадянами, організаціями та інституціями з різних народів з ключових питань їх колективного управління. Прикладом таких горизонтальних відносин є система координації політики ЄС через комітети та агентства. Іншими прикладами демократичного механізму ЄС є взаємодія між агенціями ЄС та їхніми національними партнерами, а також так звана «жовта картка» або механізм раннього попередження, запроваджений Лісабонським договором, який забезпечує інституціоналізовану мережу, яка дає змогу багатьом суб'єктам разом обговорювати питання матеріального законодавства ЄС [4]. Європейські інституції пропонують найпередовіший приклад функціонального наднаціонального конституціоналізму або наднаціональної конституційної влади, яка заснована на множині національних конституційних ідентичностей. У процесі європейської інтеграції конституціоналізм і демократія як емпіричні ідеї та нормативні ідеали стали синонімами легітимного правління.

Починаючи з Римського договору, Суд ЄС відіграє важливу роль у конституціоналізації

ЄС, перетворюючи сприйняття існуючих договорів на сприйняття «матеріальної» Конституції. Цей процес безпосередньо вплинув на регіональну інтеграцію, інституціоналізацію норм, інституційну експансію, ефективність європейських законів, створення та підтримку кордонів союзу та створення соціальної солідарності [5, с.200]. Водночас цей процес відбувався через «чорний хід», з поступовим створенням наднаціонального правового порядку *ex proprio vigore* (тобто узгодженого і систематичного корпусу правових норм з автономною дією, який збігався з територіально обмеженим соціальним та політичним утворенням). Цей процес визначально був задуманим задля підтримки створення спільної економічної зони вільної торгівлі. Як було вперше зазначено судом ЄС в справі C 157/21, «цінності, що містяться в статті 2 ДЕС, були визначені та поділяються державами-членами. Вони визначають саму ідентичність Європейського Союзу як спільного правового порядку» (лютий 2022 року, Польща проти ЄП та Ради, пункт 145) [6].

Зазначимо, що набір механізмів, інституцій, правил і практик, які складають нинішню Конституцію ЄС, насправді не були схвалені широкими публічними дебатами. Національні парламенти є основною ареною для публічних дебатів про ЄС, коли їх просять ратифікувати рішення, які прийняті на європейському рівні. Зростаюча політизація європейського управління спричинила партійно-політичну поляризацію, встановлюючи зв'язок між двома вимірами дебатів: дискурсивним виправданням і партійно-політичним запереченням практики прийняття рішень у ЄС.

Водночас питання європейського конституціоналізму не можна зводити лише до питання політичного механізму. Це скоріше аспект фундаментального питання, а саме, як управляти переходом від національних суспільств, які засновані на цінностях централізації/деволюції та націоналізму, до мульти/наднаціонального суспільства, яке має бути засноване на демократичних практиках, суспільних цінностях і космополітизмі. Конституційна модель для Європи повинна враховувати демократичні ідеали та конституційні культури, що існують в ЄС, досліджуючи як взаємозв'язок між різноманітними традиціями та ідентичністю, так і можливості інтеграції існуючих

політичних інтересів в спільні інтереси європейських суб'єктів, як проблеми, що пов'язані з питанням про те, як має бути визначений і розподілений суверенітет. Отже, Європейська Конституція має стати першою моделлю конституційного плюралізму.

Слід зазначити, що на сьогодні функціоналістична стратегія сприяння переливанню з одного економічного сектору до іншого закінчилася, щоб спонукати стабільний прогрес (динаміку) до можливого федеративного союзу. Однак неочікувані результати інтеграції через закон спричинили надмірне регулювання та інституційну структуру, яка є надто жорсткою, щоб дозволити значні політичні та інституційні інновації. Таким чином, інтеграція шляхом переливу породила неоптимальну політику та, в очах громадськості, постійну втрату легітимності європейськими інституціями. Тобто, й функціоналістичний підхід, і класичний метод спільноти досягли своєї межі. Не можна очікувати подальшого прогресу у застосуванні цих методів через, по-перше, відсутність підтримки населення та демократичної легітимності, по-друге, через те, що вони не можуть забезпечити суспільні блага, які європейські громадяни очікують отримати від ефективного європейського врядування. Однак перехід від переважно міжурядового рівня прийняття рішень до демократичного та федерального рівня не буде ані автоматичним, ані безболісним.

Кінцевою метою європейського конституційного процесу є створення нової моделі наднаціональної демократії, яка має бути заснована на прогресивному формуванні єдиного демосу. Вважаємо, що це не лише питання управління, яке саме по собі може бути автократичним або демократичним *suígeneris*, але це є питанням про поширення демократії за межі національної держави (злиття нації з державою). Отже, завершення процесу демократизації ЄС означатиме історичний кінець націоналізму (ідеології національної держави), «природного» політичного поділу Європи на національні держави та початок наднаціонального курсу європейської історії. Справді цей процес розпочався в 1979 році з першими виборами до Європейського парламенту, які ознаменували право на самовизначення, яке було застосоване вперше в європейській історії не для роз'єднання існуючих політичних утворень, а для об'єднання з європейським демосом, який

зароджувався, щоб створити себе як новий політичний суб'єкт. Цей історичний зміст європейської революції, який слід розглядати у зв'язку з іншими великими революційними діями в історії людства. Універсальне історичне значення європейської революції, окрім просто регіонального, яке пов'язане з тим, що її можна було експортувати. Як це було під час інших великих європейських революцій й, отже, поступово поширювалися на всі держави планети. Історична новизна європейської революції представлена появою в цьому регіоні світу постнаціональної політичної ідентичності, яка доповнює національні політичні ідентичності. Насправді цей новий історичний факт повністю проявився лише в контексті ЄС. Поняття демократії за межами національної держави є викликом тій самій репрезентативній моделі, що застосовується в національній державі. У цьому процесі європейське громадянське суспільство, відіграє життєво важливу роль у спробі демократизувати інститути ЄС та процес прийняття рішень.

На нашу думку, основоположні цінності європейської цивілізації, такі як політичні ідеології (лібералізм, демократія, соціалізм і націоналізм), спосіб виробництва (капіталізм), інтелектуальні та моральні парадигми (філософія, наука, громадянські та соціальні права), вперше були випробувані в історії в Європі, а звідси експортовані на планетарний масштаб, поступово перетворюючись на універсальну модель поведінки. Вони стали конститутивними цінностями ідентичності сучасної людини. Саме в цьому полягає непереборна сила європейського магніту. Цінності, які започатковані в Європі, сьогодні є спільним надбанням людства та є загальноновизнаним стандартом для вимірювання ступеня культурного, політичного та морального розвитку народу.

Цінності визначені історично, тобто вони вписані в історію, що робить їх поступово осмисленими та конкретно досяжними час від часу. Європейська революція має стати увінчанням і завершенням демократичної революції. Європейська революція мала б привести до глобального переосмислення системи категорій, за допомогою яких уявляється світ і стан прав людини. Здається, центральна проблема нашого часу вже не пов'язана лише з питанням досягнення вищого ступеня свободи, рівності чи соціальної справедливості, на нашу думку, сьогодні

актуальною є проблема організації мирних і конституційних відносин між націями та державами. Отже, якщо прийняти точку зору, що історична новизна нашого часу збігається з питанням політичної інтеграції людства, тоді видається логічною теза про те, що європейський конституційний процес має велике значення для решти світу.

Слід зазначити, що, ключова причина існування ЄС полягає не в захисті певної культурної, расової чи релігійної ідентичності, а в специфічному ефективному методі вирішення конфліктів між державами. «Цивілізаційна» місія Європи щодо решти світу, починаючи з другої половини двадцятого століття, полягала в експорті миру як цінності. Війну розглядали як інструмент силової політики між державами. Насправді європейська «місія» в сфері зовнішніх відносин закріплена в установчих документах ЄС. «Дії Союзу на міжнародній арені повинні керуватися принципами, які надихнули його власне створення, розвиток і розширення, й які він прагне просувати в усьому світі: демократія, верховенство права, універсальність і неподільність прав людини та основних свобод, поваги до людської гідності, принципів рівності та солідарності, а також поваги до принципів Статуту ООН і міжнародного права» [4]. Серед цих надихаючих принципів, ми можемо визначити багатосторонність, наднаціональний підхід і саму ідею того, щоб колишні вороги стали партнерами через спільні проекти та зусилля.

Більше того, будучи частиною проблеми, в першу чергу, сьогодні ми можемо бути свідками «зеленої» місії об'єднаної Європи для решти світу. ЄС можна вважати справжнім лідером в просуванні та реалізації захисту навколишнього середовища та деяких інших аспектів сталого розвитку. Це підтверджує, серед іншого, Європейська зелена угода, метою якої є позиціонування ЄС як світового лідера [7].

Що стосується концепції європейської ідентичності, то помилково вважається, що вона не є чітко визначеною або що вона ідентифікується сумою національних ідентичностей. Національні ідентичності є продуктом національних ідеологій, а епоха націоналізмів була лише короткою перервою в європейській історії. Його коріння на поверхні, а європейська єдність, навпаки, має дуже глибокі коріння. Слід зазначити, що європейська ідентичність народилася на

берегах Егейського моря і поступово була визначена шляхом послідовних трансформацій: найвищими формами яких були Відродження та Просвітництво як ідентичність людини як такої, універсальної людини, громадянина світу [8, с.27]. Це були національні ідентичності, які поступово визначали себе, диференціюючи навіть у антагонізмі щодо цієї універсальної ідентичності. Через дивну хитрість розуму чи гетерогенез цілей європейська ідентичність поступово стала універсальною завдяки антагоністичним ідентичностям [9, с.59]. Глибоко пускаючи своє коріння, ця ідентичність завжди була сильнішою за свої заперечення, й поступово зміцнювалася в боротьбі, яка розглядала її як протилежність історично зумовленим спробам її заперечення. Отже, в історичному процесі своєї універсалізації європейська ідентичність використовувала свою протилежність, будь то втілену в історичних постатях чи матеріалізовану в інституціях, щоб визначити себе з дедалі більшою чіткістю та силою.

Конкретний внесок національних ідентичностей в прогресивне формування спільної європейської ідентичності полягає в історичній реалізації її специфічних аспектів. Згадаймо тут, наприклад, питання про державний світ, який знайшов свою першу форму історичної реалізації у Франції, про питання людської гідності, яка знайшла історичне підґрунтя для свого утвердження в Німеччині, або про принцип толерантності, який розпочав процес її прогресивної універсалізації з Великої Британії [10, с.21].

Водночас важливим є питання, чи є Організація Об'єднаних Націй тим ембріоном майбутнього світового уряду, який здатний перетворити попередні війни на території внутрішнього миру. Відповідь може бути тільки негативною. Насправді ООН досі не змогла стримати економічний націоналізм, знизити тарифи та інші торговельні бар'єри та досягти загального роззброєння. Є чотири основні причини, чому ООН або будь-яка система, заснована на альянсі суверенних держав, приречена на поразку. Перший полягає в тому, що кожен член Генеральної Асамблеї, як делегат власної держави, прагне розглядати кожне питання з національної точки зору, а не відповідно до загального блага людства в цілому. Рада Безпеки та Генеральна Асамблея, по суті, є дипломатичними конференціями, завданням яких є

посередництво між потенційно суперечливими національними точками зору. Друга причина пов'язана з тим фактом, що ні Рада Безпеки, ні Генеральна Асамблея не можуть здійснювати пряму і реальну владу, оскільки вони позбавлені власних фінансових ресурсів і не можуть вимагати покори жодного громадянина, а також не мають власної армії. Субсидії та квоти надходять від держав-членів, які є суверенними та діють окремо на основі власної вигоди. Третя причина полягає в тому, що ні Рада Безпеки, ні Генеральна Асамблея не в змозі піддавати міжнародні договори перегляду, змінювати підходи та перевизначати політичну структуру світу, окрім як за згодою залучених держав, а це явно неможливо. По-четверте, єдиним інструментарієм, яким володіє ООН для зміни статус-кво, або його відновлення всупереч одностороннім спробам його підірвати, є санкції, тобто як економічні, так й військові. Насправді тепер ООН, як у минулому Ліга Націй, не є системою миру, а лише системою для того, щоб зробити війну інструментом колективної, а не національної політики.

Уявляється, що на сьогодні важливим питанням є пошук оптимальної моделі належного управління. Варто відзначити, що концепція належного управління є доволі новою, адже увійшла у широкий вжиток лише з початку 90-х років ХХ ст., в умовах руйнації тоталітарних режимів і двополярного світу. Вона описує складну, високоякісну та злагоджено функціонуючу публічну адміністрацію з інтегрованими в неї елементами субсидіарності, що дозволяє долучати пересічних громадян, інституції громадянсько-го суспільства та бізнес структури до процесів управління державними справами, забезпечувати в такий спосіб демократичні цінності та норми [11, с.31].

Зазначимо, що вже тривалий час існує так звана G7, як може стати ембріоном для формування світового уряду. По суті, це спроба США приєднати інші шість великих держав, що утворюють Атлантичну систему (НАТО), до увічнення світової гегемонії з 1945 року. Двадцять століття постає фактично як століття, розділене рівно навпіл. Якщо перша половина ознаменувалася двома світовими війнами, які поклали край європейській гегемонії в міжнародній політиці, то друга половина характеризувалася тривалим періодом перемир'я, протягом якого жоден регіональний конфлікт не розширювався

безпосередньо за участю головних держав. Тому правдоподібно визначити в підписанні Атлантичної хартії в серпні 1941 року справжній вододіл двадцятого століття. Якби це була проста військово-економічна угода, то США вже відкрито брали участь разом із Великою Британією в боротьбі проти нацизму, а вона була б вичерпана з розпадом Німеччини. Якби це був альянс для стримування більшовицької загрози, він би зник із розпадом Радянського Союзу. З 1991 року політика Атлантичного союзу натомість поширилася на все більшу кількість держав і була посилена, включаючи спільну армію, інтегровані економічні та фінансові інститути та ринок на порозі набуття спільних правил. Проте застосування європейської конституційної моделі до G7 може бути успішним лише за умови, що вона буде відкритою для членства, створюючи те, що Альберт Ейнштейн назвав би «частковим світовим урядом» [12, с. 56].

У зв'язку з цим прецедент короткочасного членства Росії в G8 може бути яскравим прикладом для визначення характеру G7. Фундаментальною причиною витіснення Росії з Великої вісімки є не лише її неоімперіалістична політика в Україні, яка пов'язана з анексією Криму та її наступним вторгненням, а те, що ліберальна демократія в Росії ще не в повному обсязі вкорінені за класичною моделлю. Щодо до відсутності Китаю в G7, то це залежить від того факту, що після впровадження капіталізму як методу виробництва та соціалізму як форми організації держави, КНР все ще дуже далекий від засвоєння цінностей та принципів ліберальної демократії, на яких базується політична культура членів G7 [13, с.67].

Вважаємо, що здатність здійснювати глобальне управління, тобто розглядати та розв'язувати основні конфлікти, які існують сьогодні в глобальному масштабі, залежить не виключно від економічної та стратегічної ролі, яку відіграє країна на планетарному рівні, а від присутності в ньому політичної культури, яка робить його подібним до інших компонентів системи. Таким чином, вступ до НАТО вимагає повного поділу основоположних цінностей культурної та політичної ідентичності його нинішніх членів. Тому недостатньо було запровадити принципи капіталізму та соціалізму в суспільство, яке є суттєво чужим для культури Відродження та Просвітництва, щоб стати активною частиною

світової влади. Виконання активної світової відповідальності вимагає від економічних і стратегічних сил, які прагнуть відігравати цю роль, повного поділу на теоретичному рівні та практичного застосування принципів ліберальної та соціальної демократії.

Європейська конституційна модель також може мати значення для процесу розширення G7. Приєднання до європейських інституцій сильно вплинуло на розвиток демократичного конституціоналізму, спроможність управління та економічні перетворення в нових державах-членах Центральної та Східної Європи. Це поставило складні питання щодо взаємовідносин між національним суверенітетом, демократією та правами людини в них. Принцип обумовленості, навіть якщо він застосовувався з розбіжностями, в процесі розширення, безсумнівно, відіграв фундаментальну роль у демократизації Центральної та Східної Європи. Крім того, референдуми щодо вступу до ЄС, які відбулися в дев'яти країнах-кандидатах, восьми посткомуністичних державах і на Мальті в період з березня по вересень 2003 року, свідчать про непереборну силу притягання європейського магніту в процесі інтеграції.

Зазначимо, що розширення не вплинуло негативно на законодавчу спроможність ЄС. Також це не призвело до погіршення відповідності та імплементації законодавства ЄС, тобто початкова диференційована інтеграція швидко повернулася до нормального рівня. Навпаки, процес вступу збільшив здатність Європейської комісії до втручання, набувши нових повноважень, головним чином у тих сферах, у яких вона мала можливість керувати вибором політики за допомогою технічних інструментів, таких як регулювання розподілу, або стриманих м'яких інструментів, таких як зміцнення адміністративної спроможності, транскордонне співробітництво та захист меншин.

Процес розширення ЄС історично також мав безпосередній зв'язок із конституційними реформами всередині самого ЄС. Постійні конституційні перегляди європейських договорів, які проводилися з моменту підписання Римського договору, відбувалися з огляду на розширення або в перспективі. Для того, щоб прийняти нових держав-членів, шість засновників і ті, хто поступово додавався, повинні були навіть докорінно змінити внутрішні правила та динаміку своїх

відносин. Тому не буде перебільшенням сказати, що саме розширення полягало в тому, щоб зробити зв'язки між державами-членами ще тіснішими.

Насамкінець, декілька висновків. Конституційна модель для Європи повинна враховувати демократичні ідеали та конституційні культури, що існують в ЄС, вивчаючи як взаємозв'язок між різноманітними традиціями та ідентичністю, так і можливості інтеграції існуючих політичних інтересів в спільні інтереси європейських суб'єктів, як проблеми, що пов'язані з питанням про те, як має бути визначений і розподілений суверенітет. Європейська Конституція має стати першою моделлю конституційного плюралізму.

Основоположні цінності європейської цивілізації, такі як політичні ідеології (лібералізм, демократія, соціалізм і націоналізм), спосіб виробництва (капіталізм), інтелектуальні та моральні парадигми (філософія, наука, громадянські та соціальні права), були вперше випробувані в історії в Європі, а звідси експортовані на планетарний масштаб, поступово перетворюючись на універсальну модель поведінки. Вони стали конститутивними цінностями ідентичності сучасної людини. Саме в цьому полягає непереборна сила європейського магніту. Цінності, які започатковані в Європі, сьогодні є спільним надбанням людства та є загально визнаним стандартом для вимірювання ступеня культурного, політичного та морального розвитку народу.

Ключова причина існування ЄС полягає не в захисті певної культурної, расової чи релігійної ідентичності, а в специфічному ефективному методі вирішення конфліктів між державами.

Вважаємо, що здатність здійснювати глобальне управління, тобто розглядати та

розв'язувати основні конфлікти, які існують сьогодні в глобальному масштабі, залежить не виключно від економічної та стратегічної ролі, яку відіграє країна на планетарному рівні, а від присутності в ньому політичної культури, яка робить його подібним до інших компонентів системи. Таким чином, вступ до НАТО вимагає повного поділу основоположних цінностей культурної та політичної ідентичності його нинішніх членів.

Процес розширення був найуспішнішим інструментом зовнішньої політики ЄС. Європеїзація Південно-Східної Європи, зокрема Греції, Словенії, Хорватії та Македонії є великим успіхом зовнішньої політики ЄС за останнє десятиліття. З периферійних держав Південно-Східної Європи вони набули центральної ролі в процесі стабілізації на Балканах через транскордонні політичні наслідки, які активізували процес приєднання. Розширення та поглиблення НАТО, керівним ядром якої є G7, на основі принципу умовності щодо демократичного конституціоналізму, спроможності управління та економічної трансформації, призведе таким чином до розширення на планетарному рівні орбіти демократичного правління та надасть можливість запобігти формуванню антагоністичної системи, якою була радянська. Простий союз націоналізмів насправді не може бути тривалим чи ефективним, оскільки його природа є антагоністичною та конфронтаційною. Навпаки, Атлантична система продовжуватиме проявляти до решти світу непереборну силу привабливості лише тому, що цінності, на яких вона заснована, стали універсальними. Саме подолання націоналізму в місці його історичного народження дає можливість ЄС та НАТО керувати процесом політичної інтеграції людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620>. (Дата доступу: 21.11.2022).
2. Серьогін В.О., Воронов М.М., Червяцова А.О. Конституційне право як провідна галузь права Європейського Союзу: концептуальний підхід. *Juris Europensis Scientia*. Випуск № 4. 2020.С.34-42. DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.124>
3. Nicolaidis K. Our European Democracy: Is this Constitution a Third Way for Europe? in, *Whose Europe? National Models and the Constitution of the European Union*, Kalypso Nicolaidis and Stephen Weatherill (eds.), Oxford University Press, 2003. 300 p.
4. Договір про Європейський Союз, Маастріхт, 7 лютого 1992 року (текст із змінами та доповненнями від 13 грудня 2007 року) (консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування

Європейського Союзу з протоколами та деклараціями на 30.03.2010). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029. (Дата доступу: 21.11.2022).

5. Walker Neil. The Past and Future of the European Constitution (Collected Courses of the Academy of European Law). Oxford University Press, 1st edition (April 20, 2021). 2021. 352 p.

6. Case C-157/21 - Poland v Parliament and Council. Judgment of the Court (Full Court) of 16 February 2022. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-157/21>. (Дата доступу: 21.11.2022).

7. A European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en. Дата доступу: 21.11.2022).

8. Barber N.W., Cahill Maria and Ekins Richard. The Rise and Fall of the European Constitution, Hart Publishing, 2019. 248 p.

9. Lupo Nicola, Fasone Cristina. Interparliamentary Cooperation in the Composite European Constitution, Hart, 2018. 384 p.

10. Paulo Ferreira da Cunha, Political Ethics and European Constitution, Springer, 2015. 81 p. DOI <https://doi.org/10.1007/978-3-662-45600-2>

11. Серьогін В.О. Європейське управління як інститут конституційного права Європейського Союзу. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2022. Вип. № 33. С. 28-43. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-33-03>

12. J. H. H. Weiler. The Constitution of Europe: 'Do the New Clothes Have an Emperor?' and Other Essays on European Integration, Cambridge University Press, 1999. 364 p.

13. Scicluna Nicole. European Union Constitutionalism in Crisis. Routledge, 2014. 180 p.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022

Стаття рекомендована до друку 17.11.2022

M. M. VORONOV

PhD (Law), Associate Professor,

Head of the Constitutional and Municipal Law Department,

E-mail: markvoronov@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6361-0370>

V. N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

I. V. VORONOVA

PhD (Law), Senior Researcher,

Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines

E-mail: i.voronova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6206-7281>

V. N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

PROBLEMS OF CONSTITUTIONAL LAW OF THE EUROPEAN UNION

ANNOTATION. *Introduction.* The article examines the most important aspects of the issues of EU constitutional law, namely the nature of European constitutionalism, European values and identity, the relationship between the optimal European model and global governance. The author substantiates the opinion that, for the first time in the process of European integration, today it is possible to notice a discrepancy between the "material" and "legal" Constitution. Therefore, it seems to be a valid position regarding the possibility of revising the treaties that make up the current Constitution of Europe. Interdisciplinary and institutionalized research among academics on current issues of EU constitutional law, in particular, the current state of the European constitutional process, its possible evolution and potential application to global governance can contribute to making the current debate on the future of the EU and international relations more effective. Although the European constitutional process today has certain flaws, the EU has nevertheless managed to legitimize itself through the affirmation of an identity that synthesizes democratic values and citizenship status for Europeans.

Summary of the main research results. A constitutional model for Europe should take into account the democratic ideals and constitutional cultures existing in the EU, studying both the relationship between various traditions and identities, and the possibilities of integrating existing political interests into the common interests of European subjects, as problems related with the question of how sovereignty should be defined and distributed. The European Constitution should become the first model of constitutional pluralism. The ultimate goal of the European constitutional process is the creation of a new model of supranational democracy, which should be based on the progressive formation of a single demos. We believe that this is not only a question of governance, which in itself can be autocratic or democratic sui generis, but it is a question of the spread of democracy beyond the borders of the nation-state (merging the nation with the state). Therefore, the completion of the EU democratization process will mean the historical end of nationalism (ideology of the nation state), the "natural" political division of Europe into nation states and the beginning of a supranational course of European history. The fundamental values of European civilization, such as political ideologies (liberalism, democracy, socialism and nationalism), mode of production (capitalism), intellectual and moral paradigms

(philosophy, science, civil and social rights), were first tested in history in Europe, and hence exported on a planetary scale, gradually turning into a universal model of behavior. They have become constitutive values of the identity of a modern person. This is precisely the irresistible force of the European magnet. The values that were initiated in Europe are today the common property of humanity and are the universally recognized standard for measuring the degree of cultural, political and moral development of a people. Values are historically determined, that is, they are written into history, which makes them gradually meaningful and concretely achievable from time to time. The European revolution should be the crowning and completion of the democratic revolution. The European revolution should lead to a global rethinking of the system of categories by which the world and the state of human rights are imagined. It seems that the central problem of our time is no longer connected only with the issue of achieving a higher degree of freedom, equality or social justice, in our opinion, today the problem of organizing peaceful and constitutional relations between nations and states is relevant. If we accept the point of view that the historical novelty of our time coincides with the issue of political integration of humanity, then it seems logical that the European constitutional process is of great importance for the rest of the world.

Conclusions. The conclusion that the key reason for the existence of the EU is not in the protection of a certain cultural, racial or religious identity, but in a specific effective method of resolving conflicts between states is justified. As for the concept of European identity, it is mistakenly believed that it is not clearly defined or that it is identified by the sum of national identities. National identities are the product of national ideologies, and the era of nationalisms was only a brief hiatus in European history. Its roots are on the surface, while European unity, on the contrary, has very deep roots. The expansion and deepening of NATO, the core of which is the G7, based on the principle of conditionality regarding democratic constitutionalism, governance capacity and economic transformation, will thus lead to a planetary expansion of the orbit of democratic rule and provide an opportunity to prevent the formation of an antagonistic system such as the Soviet one. A simple union of nationalisms cannot really be lasting or effective because its nature is antagonistic and confrontational. On the contrary, the Atlantic system will continue to exert an irresistible force on the rest of the world

KEY WORDS: *European law, EU constitutional law, European constitutional process, European values, European identity.*

REFERENCES

1. Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the Government Action Program. June 12, 2020. № 471. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620>. (Date of access: 21.11.2022). (in Ukrainian)
2. Serohin V.O., Voronov M.M., Cherviatsova A.O. Constitutional law as a leading branch of European Union law: a conceptual approach. *Juris Europensis Scientia*. Issue No. 4. 2020. P. 34-42. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.124> (in Ukrainian)
3. Nicolaïdis K. Our European Democracy: Is this Constitution a Third Way for Europe? in, *Whose Europe? National Models and the Constitution of the European Union*, Kalypso Nicolaidis and Stephen Weatherill (eds.), Oxford University Press, 2003. 300 p.
4. Treaty on European Union, Maastricht, February 7, 1992 (text with changes and additions, December 13, 2007) (consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union with protocols and declarations as of March 30, 2010). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029. (Date of access: 21.11.2022). (in Ukrainian)
5. Walker Neil. *The Past and Future of the European Constitution* (Collected Courses of the Academy of European Law). Oxford University Press, 1st edition (April 20, 2021). 2021. 352 p.
6. Case C-157/21 - Poland v Parliament and Council. Judgment of the Court (Full Court) of 16 February 2022. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-157/21>. (Date of access: 21.11.2022).
7. A European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en. (Date of access: 21.11.2022).
8. Barber N.W., Cahill Maria and Ekins Richard. *The Rise and Fall of the European Constitution*, Hart Publishing, 2019. 248 p.
9. Lupo Nicola, Fasone Cristina. *Interparliamentary Cooperation in the Composite European Constitution*, Hart, 2018. 384 p.
10. Paulo Ferreira da Cunha, *Political Ethics and European Constitution*, Springer, 2015. 81 p. DOI <https://doi.org/10.1007/978-3-662-45600-2>
11. Serohin V.O. European governance as an institution of constitutional law of the European Union. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law»*, (33). P. 28-43. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-33-03>
12. J. H. H. Weiler. *The Constitution of Europe: 'Do the New Clothes Have an Emperor?' and Other Essays on European Integration*, Cambridge University Press, 1999. 364 p.
13. Scicluna Nicole. *European Union Constitutionalism in Crisis*. Routledge, 2014. 180 p.

The article was received by the editors 12.10.2022

The article is recommended for printing 17.11.2022